

DLA doktori értekezés tézisei
Gulyás Csilla Krisztina
A pedálos hárfa aranykora

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok besorolású doktori iskola

Budapest

2018

I. A kutatás előzményei

A 18. századi repertoár és vele együtt a klasszikus hárfajáték elemeinek tanulmányozása, a díszítések korhű kivitelezése, a klasszikus pedálos hárfa sajátosságainak leírása kevésbé fontos része hárfaoztatásunknak, mint a 19. század hárfairodalma. A klasszikus kor hárfazenéje még mindig sok megválaszolandó kérdést tartogat: miben különbözik a klasszikus kor hárfája és hárfajátéka a maitól, hogyan játszhatták kétszáz évvel ezelőtt korszakalkotó hárfadarabjainkat? Diákként még nem láttam meg a szépséget a klasszikus hárfaszonátákban, de az elmúlt tíz esztendőben, ahogy egyre többet megtudtam az első pedálos hárfákról és játékosaikról, elkezdtem értékelni a forma és gondolat egységének szépségét és az egyszerűnek tűnő külső mögött felfedezni véltem egy szigorú szabályok szerint működő, de kifejezetten izgalmas zenei világot.

A hazai hárfaoztatásban nagyon szűkében vagyunk a magyar nyelvű összefoglaló tanulmányoknak és disszertációim megírásakor a következő generációk művész- és hárfatanár jelöltjeire is gondoltam.

A Hungaroton kiadónál 2015-ben megjelent lemezem anyagának összeállítása közben ért meg bennem a gondolat, hogy ezt a sok ismeretlen kompozíciót nem szabad hagyni feledésbe merülni. Még akkor sem, ha legtöbbjük alkotói nem a kor vezető zeneszerzőihez tartoztak, hiszen ezek a művek jelzik a pedálos hárfa kialakulásának állomásait és 19. századi hárfairodalmunkat és hárfajátékunkat is ezek a mesterek és zenepedagógusok alapozták meg.

II. Források

Az általános hárfairodalom, a hárfaműszek és tanárok, valamint a három kiválasztott darab bemutatásában és elemzésében a hárfások által több évtizede forgatott, a legnevesebb hárfatörténészek által írt alapművek mellett (Roslyn Rensch *Harps and Harpists* és Hans Joachim Zingel 16-18., majd a 19. századi hárfazenéről írt *Harfe un Harfenspiel* és *Harfenmusik im 19. Jahrhundert*) az egyik legfrissebb, tudományos igényű írt hárfatörténeti könyv, Laurie Barthel *Au coeur de la harpe au XVIIIème siecle* című műve volt legnagyobb segítségemre. További fontos információkat kaptam a tárgyalt kompozíciók modern kiadásainak előszavaiból, a szerkesztőktől (H. J. Zingel, Adorján András, Ann Griffith, Nagy Olivér).

A pedálos hárfa fejlődését és a klasszikus metodikákat bemutató fejezeteknél leginkább a ma élő legismertebb szakértők, Andrew Lawrence-King, Mike Parker és Beat Wolf publikációit, valamint a Grove-lexikon információiban bővelkedő, idevágó cikkeit használtam.

Nagy hatással voltak rám a korabeli hárfás metodikák, Madame de Genlis, J.-B. Krumpholtz, J.-G. Cousineau, C. N. Bochsa tanulságos és olvasmányos írásai, továbbá L. Spohr Hegedűiskolájának precizitása, világos szerkezete, humanista szemlélete.

A 18. század zenéjében és a felvilágosodás kultúrájában való elmélyüléshez élvezettel forgattam Enrico Fubini *Music and Culture in the Eighteen-Century Europe* című tanulmánykötetét, a gáláns és a klasszikus stílus jellemzőinek újrafelfedezéséhez pedig jólesett újra belelapozni J. J. Quantz, Leopold Mozart és C. P. E. Bach korszakalakító *versuch-jaiba*, és sokat tanultam Spohr Hegedűiskolájából is.

Mozart kettősversenyének bemutatásához és elemzéséhez sok információt találtam Hermann Abert és Alfred Einstein hangulatos és alapos könyveiben. A dolgozatban idézett Mozart-leveleket Mikusi Balázs alig két éve megjelent könyvéből emeltem át.

A C. P. E. Bach hárfaszonátájával kapcsolatos kérdések kibontásában és a válaszok utáni nyomozómunkában Darrell M. Berg és Emily Mitchell írásai, de legfőképpen Mary Oleskiewicz C. P. E. Bach összkiadásának magyarázó tanulmánya volt segítségemre.

Clive Brown kritikai Spohr életrajza és Spohr saját önéletrajzi írása, valamint a legfontosabb hárfás magazin, az *American Harp Journal* archívumából kölcsönzött jónéhány huszadik században írt tanulmány (Emily Mitchell, Darell M. Berg, Thomas Milligan, Jane Weidensaul, Ann Griffith írásai) sok értékes adattal járultak hozzá a klasszikus hárfairodalom és ezen belül Louis Spohr hárfazenéjének bemutatásához.

Spohr hárfás zeneszerzői eszközeit, hárfás kamaradarabjaiban használt rendhagyó hangolását és Dorette Spohr pedálozási technikáját leíró fejezeteimhez a korabeli metodikákon kívül (J. G. Bakofen, C. N. Bochsa) Ann Griffith, Jane Weidensaul és Maria Christina Cleary hárfaművész kutatók tanulmányait használtam.

III. Módszer

Korunk internetes kottaarchívumain és könyvtárain keresztül olyan mennyiségű 18. századi kottához férhetünk hozzá, hogy első lépésként le kellett szűkítenem a feldolgozandó időszakot és döntenem kellett arról, hogy mely darabokkal foglalkozom kiemelten.

Három különböző műfajú darabot választottam hárfás repertoárunk klasszikus alapművei közül: Carl Philip Emanuel Bach G-dúr hárfaszonátáját (*Solo für die Harfe*, Wq 139), Wolfgang Amadeus Mozart C-dúr Fuvola-hárfaversenyét (K. 299) és Louis Spohr c-moll Fantáziáját (op. 35). Miután

alig van olyan hárfadarabunk, amelyet Mozart és C. P. E. Bach írt, ezért különösen értékes számunkra e hárfaszonáta és a kettősverseny.

A Fantáziával kicsit más a helyzet, mert egy olyan szerző komponálta, aki igen alaposan tanulmányozta a pedálos hárfa lehetőségeit és a klasszikus kor végén születő darabjában mintegy összegezte az előző évtizedekben felhalmozott hárfatechnikai tudást. Dolgozatom súlypontját e mű alapos elemzésére helyeztem.

A három kiválasztott darab bemutatása és elemzése előtti fejezetekben bemutattam a szimplapedálos hárfa és a hangszerre születő hárfairodalom kialakulását, a legnépszerűbb hárfaművészeket és tanárokat, a fontos műfajokat, szerzőiket és előadóikat.

A kutatómunkát megnehezítette és lassította, hogy szinte egyáltalán nem létezik kutatható, magyar nyelvű hárfatörténeti vagy didaktikai anyag. Az elmúlt években csupán két hárfatörténettel foglalkozó, magyar nyelvű írásmű keletkezett: Vigh Andrea DLA disszertációja, amely a hárfa 5000 éves történetét alaposan és közérthetően teljes egészében feldolgozza, és Mercz Nóra fiatalabb olvasóknak szánt könyve, mely szintén a hárfa történetének ismertetését tűzte ki célul.

A szegényes itthoni viszonyok miatt szinte kizárólag angol és német nyelvű forrásokból dolgoztam, mert ugyan külföldön sem találtam ebben a témában a dolgozatomhoz hasonló, átfogó jellegű tanulmányt, de a téma egyes területeivel foglalkozó rövidebb cikkek és tanulmányok léteznek és hozzáférhetőek.

Minden idézetet saját magam fordítottam, a Mozart-levelek kivételével.

Az internetes kutatásaimhoz a digitális könyvtárak és archívumok (*International Music Score Library Project: imslp.org, The International Harp Archives: archive.org, Deutsche Digitale Bibliothek*) gazdag anyagát használtam, továbbá a régebbi kiadások beazonosításához még segítségemre voltak a worldcat.org és az openlibrary.org nevű oldalak.

Felvettem a kapcsolatot az American Harp Journal, valamint az angol és amerikai Spohr Society archívumát kezelő szerkesztőkkel, akiktől sok értékes segítséget kaptam.

Igyekeztem a pedálos hárfa kialakulásának történetével és bemutatásával csak a legszükségesebb mennyiségben foglalkozni, és a három kiválasztott kompozíció bemutatására és Spohr művének alaposabb elemzésére helyezni a hangsúlyt.

Az előadóművészi megközelítés igényével írtam a disszertációm és minden egyes kérdésemet is ennek jegyében tettem fel. Végig azokra a felvetésekre kerestem a választ, amelyekkel egy gyakorló hárfaművész szembesül, ha a dolgozatomban tárgyalt darabokat tanulja és játssza. Mikor, miért, hogyan és kinek készült a kompozíció? Mit tudunk a szerzőről, a darab első előadójáról és a hangszeréről, amelyre írták? Ma hogyan és milyen hárfán játsszuk őket, miben hasonlít és miben

különbözik mai hangszerünk attól a hárfától, amelyre alapműveink készültek? Milyenek lehettek a művek legelső kiadásai és ma milyen kiadásokból tanuljuk e kompozíciókat? Mi az, ami engem leginkább megérint a felkutatott információkból, mit találok fontosnak a darabok értelmezéséhez és előadásához?

IV. Eredmények

A jószerevel nem létező, magyar nyelvű hárfás tanulmányok sorát elindító dolgozatomban bemutattam a pedálos hárfa fejlődésének állomásait és a legfontosabb hárfaépítő dinasztiákat. Beazonosítottam és röviden összesítettem a későbbi kutatók, hárfás diákok és tanárok számára a kor legfontosabb hárfaművészeit, tanárait, hárfás szerzőit, hárfametodikáit. A metodikákon és kiválasztott hárfaműveken keresztül feltártam a szimplapedálos és duplapedálos hárfa közötti hangszerkezelési és hárfatechnikai különbségeket, a klasszikus hárfajáték jellegzetességeit. Bemutattam Carl Philipp Emanuel Bach G-dúr hárfaszonátájának (Wq 139) és Wolfgang Amadeus Mozart C-dúr fuvola-hárfaversenyének (K. 299) izgalmas és tanulságos keletkezési körülményeit, összegyűjtöttem a kéziratokról, az első kiadásokról és a ma elérhető kiadásokról és kadenciákról az alapvető információkat.

Feltártam Louis Spohr c-moll Fantáziájának (op. 35) történetét és a zenész házaspár közös alkotómunkáját, melynek eredménye a klasszikus hárfajáték speciális játéktechnikai és zenei elemeit összegző szóló- és kamaradarabok sora.

Részletes, összehasonlító elemzésben rávilágítottam a darabot ihlető, Johann Georg Backofen pár évvel korábban írt Fantasie című művével való párhuzamokra, azonosítottam és részletesen ismerttettem Spohr speciális hárfás zeneszerzői eszközeit, hárfás kamaradarabjaiban használt rendhagyó hangolását. Elemeztem Dorette Spohr, a kompozíció első előadója, a 19. század első évtizedének neves hárfaművészeinek különleges, azóta kihalt kettős- és hármas pedálozási technikáját.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Gulyás Csilla: Classical Sonatas for Harp (Budapest: Hungaroton, 2015. HCD32753)

A hárfa első aranykora - zenés beszélgetés Juhász Előddel a Magyar Katolikus Rádió Házimuzsika a Délibáb utcában című klasszikus zenei műsor keretében, 2017. Április 24.

Skálák és ujjgyakorlatok a klasszikus metodikák tükrében – módszertani előadás hárfatanároknak és hárfás diákoknak, Nyári Hárfás Iskola, 2017. június 27. Budapest, Hungaroton Stúdió

A szimplapedálos hárfa kialakulása J.-B. Krumpholtz és J. F. Naderman szonátatételei – Vigh Andrea A hárfa ötezer éves története – hárfabemutató koncertsorozat felnőtteknek koncertjén, közreműködik Gulyás Csilla, 2017. április 29., 19 óra, Festetics-kastély

Klasszikus metodikák és a 20. századi hárfapedagógiák összehasonlítása – előadás a Zágrábi Hárfafesztiválon, 2017. november 25., Zágráb

A Bach-család és a hárfa – Adventi hárfakoncert, 2017. december 22., 19 óra, Budai Református Templom